

Posudek oponenta disertační práce

název práce: **Vliv internetu na sociokulturní systém**
autor: **PhDr. Radek Boháč**
oponent: **PhDr. Ondřej Hubáček, Ph.D.**
školní rok: **2012/2013**

Tématem disertační práce je značně složitá a relativně nová problematika souvislostí mezi vytvářením a vývojem komunikačních systémů založených na moderních informačních technologiích, jejichž jádrem je světová internetová síť, a probíhajícími společenskými změnami na globální úrovni. Autor toto téma pojímá široce jako studium vlivu mediálních technologií na charakter společnosti a její kultury, přičemž tyto technologie nepovažuje jen za faktory, jež vyvolávají či ovlivňují probíhající sociokulturní změny, ale přímo za jejich nositele. Neomezuje se tedy (jak by se mohlo zdát podle názvu práce) na funkcionalistickou analýzu internetu jako specifického mediálního subsystému a jeho dopadů na celý sociokulturní systém. Spíše se snaží uplatnit mediologický pohled inspirovaný např. Torontskou školou, který nahlíží na vývoj médií, respektive komunikačních technologií, jako na zdroj zásadních společenských změn a faktor určující charakter společnosti. V kontextu kulturologického přístupu, který autor uplatňuje, pak de facto nahlíží na moderní komunikační technologie jako na ohnisko kulturních změn probíhajících v současném světě na úrovni atributivní, distributivní a individuální. Disertační práce se tedy vymezením předmětu a jeho teoretickým uchopením i použitou metodologií pohybuje na pomezí mediologie a kulturologie či spíše v jejich průsečíku.

Posuzovaná práce má tři hlavní části. Propojení mediologického a kulturologického přístupu autor vysvětluje v první části (kapitola 2 Kultura a komunikace), která obsahuje základní teoretická východiska a jejich interpretaci pro potřeby práce. Autor zde definuje klíčové pojmy, jako „kultura“, „komunikační média“ a „komunikační model“. Vychází přitom ze základní literatury z oblasti kulturologie či sociální a kulturní antropologie a komunikační teorie a mediálních studií, většinou domácí provenience. Tato část je poměrně stručná, nicméně podává kompaktní přehled teoretických východisek relevantních pro další řešení dané problematiky.

Druhá část práce (kapitola 3 Historie formování kyberprostoru - virtuality) je věnována vzniku a vývoji nových komunikačních technologií, především internetu. Nejen z hlediska jejich technologické podstaty, ale i z hlediska společenských či kulturních faktorů, jež na vznik, vývoj a šíření internetu měly vliv. Rovněž tato část je stručná, což ovšem vzhledem k tomu, že obsahuje poměrně známá fakta, není na závadu. Konec konců se ani nedá předpokládat, že by autor mohl přijít s nějakými novými poznatky o historii internetu. Ta již byla, alespoň z technologického hlediska (a to i ve společenském, politickém a ekonomickém kontextu) v literatuře popsána. Autor v této pasáži hlavně zdůrazňuje decentralizovanost internetu jako jednu z klíčových charakteristik a odlišností od klasických elektronických médií a vzhledem k tématu práce také oprávněně poukazuje na pozitivní roli internetu v udržování kontinuity

sociokulturních systému díky jeho schopnosti archivace a zpřístupnění obrovského množství informací.

Těžiště práce spočívá ve třetí části (kapitola 4 Virtualita), zaměřené na popis a analýzu jádra řešené problematiky, jež autor spatřuje ve virtualitě – specifickém prostředí vytvářeném působením nových komunikačních technologií v interakci s okolním světem. Virtualitou se přitom zabývá jak z hlediska vnitřní struktury jejího prostředí a jejích vazeb na komunikační technologie, tak z hlediska její interakce s vnějším světem v globálním měřítku.

Tato část práce je rozdělena do patnácti podkapitol, jimiž autor v podstatě strukturuje řešenou problematiku. Vymezuje její klíčové aspekty a popisuje jejich genezi i vztahy mezi nimi, a to na základě dosavadních jednak teoretických přístupů a jednak vlastní analýzy dostupného empirického materiálu. V tomto smyslu má tato část charakter relativně ucelené teoreticko-empirické studie problematiky virtuality, na niž autor redukuje téma avizované názvem práce.

Pro autorovo pojetí řešení problematiky je zásadní chápání kultury jako nadbiologického adaptačního systému a komunikačních technologií jako specifického prostředku adaptace. Komunikační technologie považuje autor za nástroje přizpůsobení se vnějším podmínkám na úrovni společnosti i na úrovni jednotlivců, které jsou velice efektivní zejména díky tomu, že umožňují překonávat časové a prostorové limity lidského vnímání světa. Současně však média vytvářejí alternativní, stále složitější a původnímu časoprostoru se stále více vzdalující kulturní časoprostor.

Na úrovni kulturních systémů se to podle autora projevuje ve vytváření a předávání vize reality, na úrovni jednotlivce v postupném odcizování člověka jeho přirozené podstatě a přirozenému lokálnímu prostředí a jeho přenášení do globálního kulturního prostředí vytvářeného mediálními technologiemi. Toto prostředí duplikuje realitu a zároveň oživuje původně pasivní kybeprstor a transformuje ho ve virtualitu – v globální duplikaci reality.

Autor ovšem správně upozorňuje, že globální charakter a dosah moderních komunikačních technologií je omezen nerovnoměrnou distribucí přístupu a uživatelských kompetencí k těmto technologiím. Především mezi ekonomicky a technologicky vyspělými a rozvojovými zeměmi. Proto ukazuje na aktuálních údajích o penetraci internetu na rozdíly v jeho využívání, v extrémní míře mezi Severní Amerikou a Afrikou. Na stejných datech ovšem zároveň ukazuje na obrovské tempo růstu penetrace internetu v rozvojových zemích jako na předpoklad pro další postup globalizace komunikačních technologií.

Globální rozměr virtuality autor dokládá výsledky analýzy rozšíření užívání některých nástrojů jako jsou sociální sítě nebo vyhledávače a identifikací příkladů globálních témat tvořících součást obsahu virtuality na základě údajů o četnosti zadávaných slov nebo frází ve vyhledávacích.

Celá tato stěžejní část je zpracována na odpovídající úrovni jak z hlediska formulace řešených problémů a jejich teoretické konceptualizace, včetně práce s odbornou literaturou, tak z hlediska zacházení s empirickým materiálem. Za přínosné považují

zejména důslednou aplikaci kulturologického přístupu ke zkoumané problematice, a ne jen jeho pouhou deklaraci. To se projevuje v tom, že na řešenou problematiku nahlíží prizmatem výše uvedeného vztahu mezi komunikačními technologiemi a kulturou jako adaptačním systémem a chápáním virtuality primárně jako kulturního prostředí, i v tom, že se zabývá i parciálními jevy řešenými kulturologií, např. difúzním potenciálem komunikačních technologií. Na pasážích, jež mají povahu spíše empirickou, oceňuji úsilí autora o shromáždění skutečně globálních a aktuálních údajů, které jsou relevantní pro řešenou problematiku. Určité nedostatky ale spatřuji v nedotaženosti operacionalizace, která je zde spíše jen naznačena. Zjištěné poznatky je tedy možné považovat spíše za doložení a dokreslení výchozích tezí než za verifikaci vstupních hypotéz. Možná i v důsledku toho je provedená analýza získaných údajů sice poměrně rozsáhlá, ale příliš popisná. Shromážděná data by určitě stála za analýzu hlubší. S tím navíc souvisí i nepříliš přehledná prezentace údajů, které jsou v práci uvedeny v primární podobě, nikoliv ve formě analytických výstupů.

Přes tyto výhrady považuji celkově práci za odborně kompetentně zpracovanou studii jednoho z klíčových aktuálních problémů současného světa a zároveň za inspirativní příspěvek do diskuze o tomto problému na poli mediálních studií, kulturologie a dalších společenských věd.

Za součást takové diskuze lze považovat otázky, na něž by měl autor odpovědět při obhajobě. Jakou roli hrají ve vytváření globálního kulturního prostředí a jeho distinkce od původního přirozeného prostředí kulturní odlišnosti jednotlivých sociokulturních systémů, zejména mezi západní společností a dalšími oblastmi světa (nejde o rozdíly v přístupu a uživatelských kompetencích ke komunikačním technologiím, ale rozdíly v hodnotách, normách, vzorech chování atd.)? Do jaké míry mohou tyto odlišnosti bránit homogenizaci virtuality nebo do jaké míry se mohou v důsledku homogenizace virtuality stírat? Je platnost teze prezentované autorem, že „lidstvo je schopno prostřednictvím virtuální reprezentace nahlížet, interpretovat a přetvářet svět do nejmenších detailů, nicméně ztrácí přímý kontakt a zpětnou vazbu, původní smysluplnost a celistvost lokální jedinečnosti“ univerzální nebo je podmíněna určitými sociokulturními specifiky jednotlivých společností nebo segmentů společností?

Posuzovaná disertační práce splňuje všechny požadavky a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 13. září 2013

.....

PhDr. Ondřej Hubáček, Ph.D.